

SOCIO-CULTURAL ASPECTS IN "ȚARA FĂGETULUI"

Adela Marincu Popa
Politehnica University of Timișoara

*Abstract:*The Banat has a rich ethnographic culture, which led Lucian Blaga to give it the name of „Romanian Ethnography Baroque”. From the ethnographic areas of Banat, in this study we will analyze the Ethnographic Zone Făget. It has an extremely dense cultural infrastructure both in itself and in its significance. Also, Făgetul area benefited from a research and ethnographic description in line with its creative potential. All these (or most of them) have been discovered, presented, described, researched, revealed.

*Keywords:*Culture, ethnography, Banat, folklore, traditions

Studiul de față face parte dintr-o amplă cercetare ce vizează Atlasul etnografic al Banatului istoric. La rândul ei, Zona etnografică Făget ilustrează evident, nuanțat și în raport aproape ideal, aproape de congruență, un grad surprinzător de conformitate față de conținutul noțiunii de peisaj etnografic ca ipostaziere și variantă a conceptului de *peisaj cultural*. Cu alte cuvinte, „Țara Făgetului” timișan întruchipează o varietate particularizantă a unei zone etnografico-folclorice de peisaj cultural distinct în „cultura etnografică românească”, al cărei caracter baroc este semnat tocmai de *cultura etnografică bănățeană*, după relevanta expresie a lui Lucian Blaga, dar și după consistentele și amplele argumentări, dintre care cele mai ax(ializ)ate din acest punct de vedere par a fi cele aduse de I. D. Suci (1940), Vasile Vărădeanu (1985) și Daniela Băcilă (2013).

Ca zonă nord/estică în geografia fizică (dar și în cea umană) a Banatului istoric și implicit în județul Timiș, care (ca structură administrativ-teritorială) succedă de aproape jumătate de veac altor asemenea structuri, calchiindu-le în configurația și liniile lor esențiale; astfel încât, în configurația Banatului istoric, actualul județ Timiș și precedentele lui structuri administrativ-teritoriale dobândesc o perenitate istorică semnificativă de aproape două secole.

Între asemenea coordonate istorice și de geografie umană, „Țara Făgetului” (denumire cu mândrie pasișată de oamenii locului din cele mai bine de 70 de sate ale acestei entități istorice și cultural-spirituale), cu un ethos comunitar, cu un orizont mental și comportamental solid, unitar, stabil și (paradoxal!) în același timp (concomitent, dar și pe un același îndelungat timp) extrem de diversificat, de nuanțat.

Și, iarăși, paradoxal: acest „tot” este convergent și chiar armonios, comunicant în substructurile lui inaparente, de adâncime, acolo unde se generează semnificații etnologice – principalele elemente alcătuitoare ale *semnificativității*, însușire definitorie pentru culturile de tip etnografic. Iar aceste „fapte de semnificativitate” sunt capabile să individualizeze și singularizeze un *anume* peisaj cultural ca peisaj etnografic.

Pentru „nativul genealogic” bănățean, locuitor prin neamul și vița lui în *lumea satului*, în graiul lui „*și-n Țisa lui d-acasă*”, între semenii lui, el denumește cea mai mare localitate (și cea mai apropiată) *Oraș*. Astfel, cei dimprejurul Oraviței, dimprejurul Caransebeșului, vorbind între dânșii, spun „Mă duc la *Oraș*”; cei care se află trăitori între Lugoj și Timișoara, când zic „Mă duc la *Oraș*”, cel căruia-i spun astfel, înțelege: „Mă duc la Timișoara”; dar dacă merg la Lugoj (sau la Buziaș) atunci spun: „Mă duc la Logoj (sau la Bîzieș)”. Este și motivul pentru care am denumit zona etnografică „Zona Făget”. Această denumire i-am atribuit-oși din cauză că – prin aplicarea criteriului de selecție (format din grila suprapunerii a trei rețele), *Făgetul* – deși în nomenclatorul localităților a fost clasificat drept oraș – el a apărut în grila noastră de selecție casemnificativ. Iată, succint enunțate aici câteva argumente:

Deși consemnat, cercetat și descris în destule documente de tip monografic, nu s-a relevat faptul, sesizat de echipa noastră, că existau – de un secol cel puțin – „două Făgeturi”: Făgetul „măistoresc” și Făgetul „păoresc”. De asemenea, că prin similitudine și probabil printr-un fel de convenție mimetică față de *Oraș (id est Lugoș)* în care existau (și încă *există*) trei Lugoșuri (Lugoșul românesc, Lugoșul nemțesc și Lugoșul unguresc, fiecare fiind ca vetre distincte, precizăm noi), trebuia să existe similar și trei Făgeturi – cel românesc, cel nemțesc și unul, cel mai nou, cam din jurul anului 1900, cel unguresc.

Trebuia să fi existat, după cum, habitual, ele mai rățăesc, pitoresc, în graiul localnicilor.

Realitatea este însă alta. Locul hărăzit drept vatră Făgetului unguresc de autoritatea statală austro-ungară, *Kisstelek*, în realitate a devenit și a rămas „un telec” știut până-n ziua de azi ca **izlaz**. Pentru că *nou veniții* de la sfârșit-început de secol, la fel ca *nou veniții* din Topla din secolele anterioare, s-au *autoasimilat* localnicilor (păstrându-și mărcile identitare, cum ar fi „darul muzical”), astfel că prin faimoasa orchestră făgețeană de muzică populară din localitate ei se exprimă și astăzi, iar făgețenii îi simt „ca a’ noștri”, după cum am aflat în mai 2015 de la *Nicolae Deheleanu* de 87 de ani, pantofar (*șuștâr*) de meserie, locuitor în *parcea măistorească* a Făgetului. („Iar parcea rumânească, a nemțască, a ungurească, cu jîdanii, cu colonișcii țigani și la Topla s-or îmbinat când-cum și-n parcea măistorească, și-n parcea păorească”).

Am mai reținut o paranteză contrariantă afirmată de Nicolae Deheleanu: „Țigani gin Topla, cu ei or făcut comunișcii – cu ei și cu ungurii”. Afirmăția – eliptică, apăsată și contorsionată parcă – este *semnificativă* în sine pentru mentalul comunitar și pentru ethosul acestui spațiu sociocultural, dar este și reprezentativă pentru urmele lăsate în percepția și memoria comunitară de gravele distorsiuni prinse în forma eliptică a expresiei notate de noi „cu ei or făcut comunișcii – cu ei și cu ungurii”.

Reafirmând extrapolarea pe care s-a întemeiat ipoteza de lucru a cercetării noastre – putem sublinia faptul că se acumulează tot mai multe argumente cum că *reprezentativitatea* („reprezentativ” pentru ei înseamnă că o entitate *prin* ceva *interior* sieși este reprezentativ **pentru** ceva aflat supracategorial), este *exterioară* entității înseși, chiar dacă, ori *tocmai*, prin reprezentativitatea aceasta entitatea este atrasă, făcută să devină dependentă categorial, este, cu alte cuvinte uniformizată, tipizată. De aceea credem că reprezentativitatea are ca vector acțional o ideologie, o secvență, un fapt, o convenție, o apartenență sau o obediență față de un *vector ideologic*, adică este efectul unor acte de persuadare și manipulare. Poate de aceea supracategoria a creat într-adins *entitatea predestinată* a i se raporta, supune și predestina ca *reprezentativă* pentru respectivul supracategorial ordonator

Voi relua, astfel, constatarea făcută (și întărită) în cercetările noastre din Zona etnografică Făget că în *peisajul cultural* al acesteia am găsit nu puține fapte ale căror semnificații etnologice specifice ilustrează abundant criteriile principiului semnificativității.

Socotcă, în momentul de față, cel puțin la nivelul putem presupune – cu bune șanse de confirmare – că semnificativitatea ca principiu de metodă și ca perspectivă asupra obiectivelor și scopurilor cercetării va evidenția faptul că, urmând această cale, vom putea avea acces la următoarele niveluri de profunzime – cel al interculturalității și cel al intraculturalității – ale genezei culturii, ale bunelor ei fapte, consecințe și scopuri; bune în sine, adică *semnificativ bune*, bune în perspectiva principiului semnificativității.

Ca și în anul 2014 când am cercetat *Zona Deta*, am apelat la ajutorul – solicitat autorităților administrației locale (primar, viceprimar, referent cultural) – de *a selecta* cu o lună-două înainte de începerea muncii de teren persoane disponibile (și dispuse) din localitățile selectate și de a-i încunoștința despre tematica interviurilor și discuțiilor ce urmează să fie purtate, precum și despre datele calendaristice (inclusiv de „bugetul de timp”, de durata aproximativă a interviurilor și discuțiilor din teren).

În consecință, am perpetuat modalitățile aplicate în cazul precedent nuanțând și îmbunătățind unele aspecte care să ducă la o cât mai bună aplicabilitate și suplețe în surprinderea unor *detalii semnificative* ale peisajului etnografic al *Zonei Făget* înțeles ca „viață folclorică” – cu aspecte

mozaicate și particularizate punctiform în conturarea componentelor în care se contextualizează semnificativitatea elementului sau faptului etnografic, dinamica și caracteristicile tendențiale.

Am reușit să edităm și să tipărim un *Ghid sintetic. Chestionare (întrebări, discuții, informații) necesare pentru structura și conținutul volumelor „Atlasului etnografic”*, astfel încât, prin intermediul reprezentanților autorităților locale, să ajungă în fiecare localitate selectată din zona etnografică propusă cercetării în anii următori (câte un exemplar al acestui ghid, unde sunt precizate localitățile selectate din fiecare zonă, când vor fi vizitate de echipa de elaborare a *Atlasului etnografic*, ghid ce conține și o selecție a întrebărilor din seturile de chestionare aferente fiecărei părți (capitol, subcapitol, paragraf) din structura-tip a volumului dedicat zonei ce urmează să fie cercetată în anul respectiv. Am convenit ca în interviuri să dăm preferință aspectului colocvial și să „deschidem” cât mai mult posibil întrebările (evitându-le, de la caz la caz, pe unele ce par a fi prea specioase, despre care am perceput semne de necunoaștere sau inexistența temei în zonă). Interviurile în majoritate au fost înregistrate audio.

În primele momente ale prezenței noastre în fiecare localitate cercetată, echipa s-a întâlnit cu persoanele selectate (vârstă matură – de peste 30 de ani, bărbați și femei, născuți și trăitori în localitatea respectivă, buni cunoscători ai trecutului apropiat – 2-3 generații – și prezentului acesteia). La recomandarea noastră, acești localnici s-au subîmpărțit după libera lor preferință și potrivit priceperilor ocupaționale firești. *Femeile* au participat la interviurile și discuțiile în grup ce vizau industria casnică și artele tradiționale (în primul rând), precum și aspecte privind datinile, obiceiurile în care ele îndeplinesc acțiuni specifice și păstrează rânduiești casnice și familiale, cât și credințe legate de acestea. *Bărbații* au adus informații din domeniul ocupațiilor, meseriilor și meșteșugurilor ce stau la baza civilizației rurale tradiționale, marcate în Zona Făgetului de reflexe ale unei industrializări relativ timpurii de tip urban: fabricarea sticlei, fabricarea oțelului, prelucrarea lemnului. O caracteristică a grupurilor (auto)proapse în localitățile selectate este aceea că ele erau minoritate sub raport numeric: în Brănești, Margina și chiar în Făget, la tematica aferentă acestei secțiuni a atlasului s-au oferit să ne răspundă dintru început doar câte o persoană (Nicolae Dehelean, 87 de ani, Făget; Maria Muntean, 74 de ani, Brănești; Mărioara Smărăndica Lăpugean, 63 de ani, Margina); volumul, dar mai ales calitatea și diversitatea informațiilor oferite au fost excelente, cu totul remarcabile fiind semnificațiile etnologice relevante și ușor de deslușit în răspunsurile lor nu de puține ori surprinzător de ample, detaliate și tranșate. Observabilă este și tendința spre un limbaj și o vorbire modernă, ușor „orășenizată” – nu supărătoare, ea nefiind nici epatantă, nici ostentativă, ci mai degrabă reflex ori conștientă a climatului microsocioal și cultural al zonei. Atunci când a fost posibil ca subgrupele de intervievați să se reunească, prilejuind „interviuri de grup”, am remarcat revirimentul și reactivarea unui interesant (și neașteptat) nivel al „memoriei colective” – în varianta unei memorii comunitare supraindividuale în care „subiectivitățile” nu sunt contradictorii, ci, dimpotrivă, se armonizează și chiar se solidarizează în efortul interpersonal de a reînvia faptul evocat, aducându-l dintr-un trecut nu prea apropiat (câteva decenii, aproape jumătate de veac) într-o actualitate vie. Este cazul redescoperit printr-un stimul de memorie exterior: cazul grupului de „femei fluierașe din buze” existent în urmă cu 40-50 de ani la Luncani, evocare făcută de noi într-o întrebare privitoare la acest fapt. Memoria comunitară, stârnită prin întrebarea pusă la Luncanii de Jos, nu a obținut decât o *negație*; a fost suficientă doar „amintirea” noastră că femeile „șuierau” pe mai multe glasuri – așa de frumos cum șuieră *oamenii* (bărbații) din satul Păru. În acel moment, un bărbat alipit (spontan) la grupul cu care discutăm, a exclamat către consăteni, admirativ: „A, știți *și*ne-or fost alea? Colibașili! Dă-le dracului!...” Iar spre noi: „Numa alea-or fost gin Luncanii dă Sus”. La Luncanii de Sus, în 13 iunie 2015, în micul grup constituit spontan din Dimitrie Bublea, 71 de ani; Aurora Beșelău, 60 de ani și Viorica Muntean, 76 de ani, am reușit să aflăm că toate femeile fluierașe erau din „Luncanii de Jos!” Totuși, ei, membrii grupului, și-au amintit nu mai puțin de șapte femei – cu nume și prenume: cinci încă trăitoare (una la Timișoara) și două „răpăuzace”.

Interesant lucru: „Acum satul are vreo 15 suflete; nici atunci nu avea prea multe. Câte suflete atâtea fumuri!” Ceea ce înseamnă „câte persoane, atâtea case”. Și totuși Luncanii de Sus are o „uliță

denumită”, una singură, pe coama dealului ce străbate satul. Ulița are, însă, o *denumire* care i se trage, neobișnuit, dintr-o legendă și mai neobișnuită: de la o *colibă* pe care și-o făcuseră niște *lotri* (denumire dată celor care, prin alte părți, erau numiți haiduci). Fapta lor rămasă, lămuritor, în legendă e aceea că pe lângă colibă și-au mai făcut și-un birt. Și cam atâta (pare să fie) tot. Dar chiar despre femeile fluierașe din buze, grupul mai adaugă un amănunt: fluierașele din buze erau învățate cum să fluiera (înțelegem și *tehnica*, și *repertoriul*) de un fluieraș *din fluier*, pe numele lui Suici Dumitru, mort de multă vreme...

Am dat aceste exemplificări insolite; faptele spun încă de la prima vedere mai mult decât par a spune, ceea ce ne-a dat un semn că ele se interconectează, interferează, se combină într-o rețea de semnificații specifice, care sunt absconse, inaparente. Totuși, ele sunt vizibile. Sau pot deveni.

Zona Făgetului are o infrastructură culturală densă atât în sine, cât și în semnificațiile care-i înmănunchează **semnificativitatea în sine**. De asemenea, Zona Făgetului a beneficiat de o activitate de cercetare și de descriere etnografică pe măsura năzuințelor și potențialului ei creativ. Toate acestea (sau cele mai multe dintre ele) au fost descoperite, prezentate, descrise și chiar cercetate, adică *relevante*. Potrivit semnificațiilor lor adânci – semnificația etnologică centrală a fiecărui fapt, a fiecărui element și entitate – toate acestea pot deveni nu doar relevante (adică *representative* pentru/în raport cu etnografia și folclorul românesc), ci și (mai ales) **revelante în sine**, adică revelatorii la propriu tocmai prin unicitatea configurației mereu vie și aparent imprezvizibilă a semnificațiilor lor, ceea ce dă *semnificativitatea* unui anumit peisaj cultural bănățean ca înmănunchere a tuturor peisajelor etnografice zonale.

În **Zona Făget** cercetările de teren pentru trasarea tușelor unui asemenea peisaj etnografic au avut loc în lunile mai-iunie 2015 în localitățile: Brănești, Făget, Fârdea, Gladna Română, Jupânești, Luncani, Margina, Tomești și Traian Vuia.

BIBLIOGRAPHY

- Boldureanu, Ioan, Viorel, *Cultura populară bănățeană*, Timișoara, Editura Mirton, 2004.
- Boldureanu, Ioan, Viorel, (coord.), *Atlasul etnografic al județului Timiș*, vol I, Timișoara, Editura Eurostampa, 2014.
- Jurma, Gheorghe, *Descoperirea Banatului*, Reșița, Editura Timpul, 1994.
- Șepețean, Lucian, *Istoricul Corului Vocal al Plugarilor din Chizătău*, Ediție îngrijită de Constantin Stan Tufan, Timișoara, Editura Marineasa, 2004.
- Barbu, Vasile, *Cartea de aur a picturii naive din Uzdin*, Uzdin, Editura Tibiscus, 2012.
- Marincu, Popa, Adela, *Modalități de etalare a valorilor patrimoniului cultural zonal - Festivalul Lada cu zestre: perspectivă asupra culturii etnografice bănățene actuale*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2018.
- Cristea, Viorel, *Totu-i în floare și el a fost la fel. Din jurnalul unui pictor naiv*, Timișoara, Editura Marineasa, 1999.